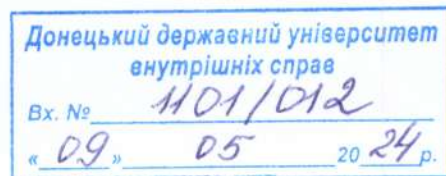

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Житного Олександра Олександровича на дисертацію Ждана Миколи Дмитровича «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні: теорія та практика», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми дослідження. Військова агресія російської федерації проти України негативно вплинула на діяльність низки правових інститутів, наслідком чого стало збільшення кількості випадків порушення конституційних прав та свобод громадян. Не є виключенням і трудові права, що зумовлено незадовільними військово-політичними та економічними чинниками, серед яких: масове внутрішнє переміщення осіб з тимчасово окупованих територій, інтенсифікація міграційних процесів (зокрема і трудової міграції), перерозподіл професійного попиту, небажання роботодавців забезпечувати робочими місцями внутрішньо переміщених осіб, припинення роботи окремих підприємств, установ та організацій, проблеми у веденні малого та середнього бізнесу, масові ворожі атаки на критичну інфраструктуру тощо. Вказане свідчить про те, що наразі однією із основних задач, яка має бути поставлена перед державою є посилення механізму захисту трудових прав громадян як в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану, так і одразу після його припинення. Актуальним та ефективним способом виконання цієї задачі є удосконалення заходів кримінально-правового та кримінологічного впливу.

Предметний аналіз чинного кримінального законодавства України свідчить про те, що з 2001 року і досьогодні норми, які визначають межі кримінальної відповідальності та покарання за порушення трудових прав людини і громадянина майже не зазнавали редакційних змін, що вказує на відсутність законодавчого інтересу до удосконалення порядку регулювання трудових відносин. Підтвердженням цього є і те, що трудове законодавство було прийнято ще за радянських часів (у 1971 році), у зв'язку із чим його структура та підхід до конструювання норм вже є рудиментарними та такими, що не відповідають реаліям сьогодення та потребам сучасної держави та суспільства. Водночас одним із позитивних кроків держави слід вважати прийняття у 2022 році Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який, відповідно до його ч. 1 ст. 1, визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану. Проте, не дивлячись на це, аналіз статистичних даних судових та

правоохоронних органів, а також відповідної практики свідчить про те, що захист трудових відносин шляхом здійснення правових заходів не є у повній мірі ефективним, що додатково підкреслює актуальність проблем кримінологічного забезпечення механізму реалізації трудових відносин в Україні.

Не можна заперечувати проти наявної в правовій науці позиції щодо існування безпосереднього зв'язку між кримінологією, кримінальним правом та іншими науками кримінально-правового циклу. Це надає можливість в межах кримінологічного стратегічного запобігання передбачити різномірну та комплексну систему заходів та засобів, здатних здійснити позитивний вплив на кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень взагалі та посягань проти трудових прав громадян зокрема. Реалізація кримінологічної діяльності відбувається виключно на апробованій платформі, яка включає в себе чітко окреслений та унормований детермінаційний комплекс; визначену та узагальнену структуру особи злочинця; рекомендації, викладені у міжнародних та європейських правових документах тощо. Отже, зазначене дає підставу для констатації, що, враховуючи особливості реалізації кримінально протиправного умислу на порушення трудових прав і свобод громадян, саме у кримінологічній площині може бути розроблено та інтегровано у практичну діяльність належний механізм запобігання зазначеним кримінальним правопорушенням.

У зв'язку із цим дисертаційне дослідження теоретичних та практичних засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин, здійснене М.Д. Жданом, є актуальним та своєчасним.

Відзначаючи актуальність теми дисертації М.Д. Ждана, слід зазначити, що вона виконана відповідно до Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Плану наукової роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2024 рік, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р., Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр., Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України № 509-VIII від 4 червня 2015 р., а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (операції Об'єднаних сил)» (012U105580).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № 7 від 26 січня 2022 року).

Аналіз дисертаційного дослідження, а також наукових публікацій свідчить про логічну структуру роботи, що надало можливість автору правильно

сформулювати об'єкт та предмет, а також усебічно дослідити обрану тематику. Результати дисертаційного дослідження підтверджують його наукову обґрунтованість і новизну, яка знайшла своє відображення в теоретичних висновках, запропонованих рекомендаціях щодо змін та доповнень до чинного КК України, а також розробленій Концепції соціально-правового захисту трудових прав громадян в умовах дії воєнного стану та після його припинення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Результати дисертаційного дослідження М.Д. Ждана є аргументованими та підтвердженими належним емпіричним матеріалом. Дисертант проаналізував достатню кількість джерел (420 найменувань), а також наукові праці вчених, що надало можливість досягти поставленої мети й вирішити наукові завдання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого дослідження проблем запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин. Достовірність і обґрунтованість зроблених у дисертації висновків, сформульованих пропозицій та рекомендацій забезпечується емпіричними даними, які становлять 432 вироки, винесені судами України щодо кримінальних правопорушень проти трудових прав громадян та безпеки виробництва у 2018-2023 роках; вища європейська судова практика (проаналізовано 24 рішення Європейського суду з прав людини), аналітичні дані Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, а також інформаційно-аналітичні матеріали засобів медіа.

Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених у дисертації, є й відповідна методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею задач дисертантом використовувались загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема, як свідчить аналіз роботи: *історико-правовий метод* застосовано для розгляду генезису кримінального законодавства України в частині охорони трудових відносин (підрозділ 1.3); *логіко-семантичний метод* – для аналізу та поглиблення понятійно-категоріального апарату, визначення організаційно-правових засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин (усі розділи); *компаративний* – для визначення особливостей запобігання досліджуваним кримінальним правопорушенням в зарубіжних державах (підрозділ 5.2), а також уточнення змісту міжнародних нормативно-правових актів щодо підстав та порядку запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин (підрозділ 5.1); *системно-структурний* – для здійснення кримінально-правового аналізу кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин та визначення підстав їх криміналізації, а також окреслення перспективних напрямів забезпечення державної політики у сфері запобігання таким діянням (усі розділи); *формально-логічний* – для забезпечення алгоритмічного підходу до викладення кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин в Україні

(розділ 3); *метод структурно-функціонального аналізу* – для дослідження особливостей діяльності правоохоронних органів та інших суб'єктів, у повноваження яких входить охорона праці щодо запобігання досліджуваним кримінальним правопорушенням (підрозділ 2.2); *догматичний* – для аналізу та деталізації способів удосконалення системи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні (всі розділи); *метод контент-аналізу* – під час опрацювання матеріалів національної та європейської судової практики за окремими кількісно-якісними параметрами з подальшим узагальненням одержаних результатів (усі розділи); *моделювання* – у формулюванні висновків до розділів, а також пропозицій щодо удосконалення кримінального законодавства, механізму кримінологічного запобігання та практики їх застосування (усі розділи); *статистичні та математичні методи* – для аналізу статистичної інформації щодо стану та тенденцій кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин в Україні (всі розділи). Таким чином, обґрунтованість та достовірність одержаних дисертантом результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню наукової та прикладної літератури, актуального та вичерпного переліку методів теоретико-прикладного аналізу.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Робота М.Д. Ждана є самостійним завершеним монографічним дослідженням, у якій розв'язано науково-прикладну проблему кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні, а також сформовано концептуальний підхід, скерований на удосконалення кримінального законодавства та кримінологічної практики у цій царині.

У межах дослідження обґрунтовано низку теоретичних та практичних положень і висновків, основними з яких вважаю такі:

У дисертації уперше:

– унормовано перелік питань, які потребують першочергової розробки в межах предмету дослідження, які диференційовані за такими напрямками: 1) методологічні засади дослідження особливостей запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні; 2) генеза становлення та розвитку кримінального законодавства України в частині охорони трудових відносин; 3) понятійно-категоріальний апарат трудового та кримінального законодавства; 4) джерела та суб'єкти забезпечення і механізм реалізації кримінологічного напряму державної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні; 5) кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин в Україні (сучасний стан, структура, динаміка; структура особи кримінального правопорушника тощо); 6) віктимологічні ознаки та властивості жертв кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин (структура особи жертви; віктимогенні індивідуально-психологічні ознаки жертви тощо); 7) стратегії запобігання

кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні;
8) міжнародні стандарти реалізації кримінально-правової політики у сфері охорони трудових відносин та зарубіжний досвід кримінологічного захисту трудових прав і свобод працівників;

– виокремлено та охарактеризовано основні етапи становлення й розвитку кримінального законодавства в частині охорони трудових прав громадян, які диференційовані таким чином: перший етап – період зародження загальних (базових) прав людини в їх первісному розумінні (з VI ст. до н.е. до XIII ст. н.е.); другий етап – період становлення нормативно-правового регулювання основних, визнаних народом та державою прав людини; період стрімкого наукового розвитку, становлення сучасного бачення правової доктрини, формування законодавчого визнання права людини на працю та його нормативно-правовий захист (з XIII ст. до XVII ст.); третій етап (XVII ст. – XXI ст.) – період формування остаточного законодавчого уявлення про трудові відносини та їх юридичне закріплення. У межах цього етапу виділено структуру розвитку українського трудового законодавства та його захисту: 1) друга половина XIX ст. – перша половина XX ст. – скасування кріпацтва, індустріальний розвиток із поступовою інтеграцією трудових відносин у промислову практику; створення першого кодифікованого українського акта, котрий регулював трудові відносини (Кодекс законів про працю, прийнятий у 1918 році); 2) 1941 – 1945 роки – період занедбання трудового та кримінального законодавства, погіршення правового статусу працівників через воєнні дії; 3) 1945 – 1991 роки – відновлення правового статусу працівників із наступним прийняттям Основ законодавства СРСР і союзних республік про працю та КЗпП УРСР; 4) 1991 – дотепер – стабільна робота над удосконаленням Кодексу законів про працю; створення у Кримінальному кодексі України 2001 року окремого розділу, присвяченого захисту трудових прав громадян; період створення повноцінної кримінально-правової бази для захисту трудових прав людини;

– унормовано основні властивості та ознаки жертв кримінально протиправного посягання на трудові права та свободи, які диференційовані таким чином: 1) юридична амбівалентність – низький рівень / повна відсутність правової обізнаності, здатності до аналітичної діяльності, вміння тлумачити та використовувати на практиці норми трудового законодавства; 2) несформований комплекс соціальних цінностей – гіпотрофоване уявлення про межі трудових відносин та особистої безпеки на виробництві; 3) нестійкий баланс довіри / недовіра до правоохоронних органів, що латенізує такого роду діяння; 4) лабільна емоційна сфера – відсутність здатності своєчасно усвідомлювати та реагувати на порушення трудових прав і свобод; 5) надмірна політизація – бачення всіх протиправних дій, спрямованих на порушення трудових прав як наслідок незадовільної політико-економічної ситуації в країні; 6) трудовий радикалізм – відтворюється у прагненні отримати вигоду із професії, незважаючи на систематичні порушення трудових прав;

– визначено та унормовано риси міжнародних стандартів щодо реалізації кримінально-правової політики у сфері охорони трудових відносин, до яких віднесено: 1) визнання боротьби із бідністю та безробіттям основними пріоритетами соціального складника державного регулювання; 2) забезпечення доступу громадян до будь-яких дозволених законом заходів та засобів захисту трудових прав від кримінально протиправного посягання; 3) ліквідацію всіх форм дискримінації в межах реалізації прав громадян на працю; 4) визначення груп уразливих категорій працівників, які мають право на поліпшені / спрощені умови праці; 5) заборону примусового використання праці неповнолітніх;

– запропоновано комплекс соціально-економічних, організаційно-правових та віктимологічних заходів впливу на кримінологічну ситуацію в частині кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин, основними з яких є: моніторинг ринку праці та виокремлення «мертвих зон» з метою усунення факультативних чинників та факторів, які детермінують порушення трудових прав громадян; унормування положень трудового та кримінального законодавства щодо посилення механізму захисту трудових прав громадян під час дії особливих правових режимів; створення та інтеграція у правозастосовну діяльність способів запровадження періодичного анонімного віктимологічного опитування населення (*victimology survey, crime survey*) з метою встановлення кількості осіб, які стали потерпілими від кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин на виконання рекомендацій, визначених у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023; удосконалення системи управління ринком праці, орієнтованої на досягнення встановлених пріоритетів реалізації державної політики;

– розроблено концепцію соціально-правового захисту трудових прав громадян в умовах дії воєнного стану та після його припинення, засновану на системі апробованих міжнародних стандартів забезпечення режиму праці;

– запропоновано систему змін та доповнень до кримінального законодавства України щодо кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин.

Дисертантом удосконалено:

– доктринальні підходи до унормування способів удосконалення якості інформаційного забезпечення порядку формування та реалізації кримінологічного напрямку державної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні, які диференційовані на такі: 1) створення сучасних інформаційних платформ для забезпечення взаємодії працівників із роботодавцями; 2) створення комп'ютерних технологій захисту персональних даних працівників; 3) удосконалення науково-технічного та науково-методичного забезпечення захисту трудових прав працівників засобами

кримінального права та кримінології; 4) створення цифрових платформ для взаємодії з міжнародними та зарубіжними організаціями, у чій функціональній обов'язки входить захист прав працівників; 5) інформатизація порядку взаємодії з громадянським суспільством, зокрема представниками професійних спілок, з метою захисту трудових прав працівників;

– доктринальні підходи до унормування сукупності соціально-економічних детермінант кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин, до яких віднесено: 1) зниження інвестиційної привабливості України через воєнний стан та пандемію COVID-19, що призвело до падіння ринку праці, необхідності скорочення робочих місць та трудових спорів; 2) ігнорування необхідності у реформуванні концепції сталого розвитку в загострених політико-економічних умовах, що мало наслідком завершення процесу глобалізації та початок локалізації, а також міграцію населення, втрату трудових ресурсів і трансформацію способів утримання працівників незаконним шляхом; 3) дисбаланс у системі формування трудового потенціалу – збільшення попиту на певні професії (наприклад, оборонна промисловість), що спричинено регулярними обстрілами критичної інфраструктури та ускладненнями у забезпеченні енергетичної безпеки та відповідно – проведення масових скорочень представників менш актуальних спеціальностей; 4) гальмування процедури судового розгляду спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності через фінансово-технічні, організаційно-адміністративні та кадрові проблеми в роботі господарських судів;

– доктринальні підходи до системи причин та чинників віктимізації населення, до яких віднесено: 1) відсутність нормативно визначеного порядку здійснення контролю за суб'єктами господарської діяльності; 2) низький рівень поінформованості про стан кримінально протиправної діяльності у сфері охорони трудових відносин; 3) відсутність необхідного балансу між інтересами держави, суб'єктів господарювання та споживачів; 4) відсутність належної юридичної відповідальності фізичних осіб-підприємців; 5) відсутність механізму проведення позапланових контрольних заходів, спрямованих на перевірку діяльності підприємств, установ та організацій різного типу власності; 6) незадовільні умови ведення малого та середнього бізнесу через зловживання контролюючими особами межами своєї дискреції; 7) відсутність належного захисту окремих фізичних та юридичних осіб, які здійснюють законну діяльність, внаслідок якої останні зазнають кримінально протиправного впливу;

– доктринальні підходи до диференціації політико-правових заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин, до яких віднесено: 1) унормування положень щодо особливостей зовнішньої трудової міграції, яка здійснюється особами з інвалідністю; 2) прийняття нормативно-правового акту, скерованого на врегулювання порядку реалізації права на працю внутрішньо переміщеними

особами, а також їх соціального захисту від дискримінації за територіальною ознакою; 3) перегляд положень нормативно-правового акта, присвяченого організації трудових відносин в умовах воєнного стану в частині виплати компенсації працівникам за час призупинення дії трудового договору, який покладено на державу, що здійснює збройну агресію проти України; 4) перегляд трудового законодавства в частині нормативного закріплення адаптованого під сучасні умови переліку підстав для продовження жінками відпустки по догляду за дитиною до шести років зі збереженням заробітної плати; 5) встановлення посиленого нормативно-правового захисту інтересів дітей, які працюють; 6) встановлення кримінальної відповідальності за порушення прав зовнішніх трудових мігрантів.

У рецензованій науковій праці набули подальшого розвитку:

– доктринальні підходи до визначення рівнів методології кримінологічного дослідження особливостей запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні, які було доопрацьовано та диференційовано таким чином: 1) філософсько-світоглядний – перший рівень методології кримінологічного дослідження, сутність якого полягає в гносеологічному пізнанні механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні; 2) теоретико-системний – другий рівень методології кримінологічного дослідження, сутність якого полягає у створенні алгоритму універсалізації механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні; 3) емпіричний – третій рівень, необхідний для апробації та алгоритмізації механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні;

– наукове визначення механізму реалізації кримінологічного напрямку державної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні як сукупності статичних та динамічних, кримінологічних та організаційно-правових засобів та заходів, скерованих на недопущення протиправних посягань на суспільні відносини, які забезпечують конституційне право на нормальні трудові відносини, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами;

– наукове визначення особи кримінального правопорушника як сукупності стійких індивідуальних, вроджених та/або набутих особливостей, а також соціально значущих рис, які сприяють /спрошують або обумовлюють формування девіацій, що відтворюються в готовності до вчинення кримінального правопорушення, у зв'язку із чим винний набуває ознак суспільної небезпечності;

– доктринальне бачення типового портрету особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва, а саме: чоловік 40–54 років (40,3 %), який має професійну (професійно-технічну) (27,2 %) або базову середню та профільну середньою освіту (19,3 %), громадянин України (99,8 %). Характеризується відсутністю толерантності, розуміння правил особистої та

трудової безпеки; деформованим уявленням про трудові обов'язки та необхідність їх неухильного виконання; має низький рівень відповідальності та трудової культури. В окремих випадках наявні такі медичні ознаки, як: 1) низька стресостійкість; 2) алкогольна / наркотична залежність; 3) фізичні та психічні вади, які заважають повною мірою здійснювати трудові обов'язки; 4) несвоєчасно ідентифіковані психосоматичні розлади.

Практичне значення результатів дослідження. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та може бути використано в:

науково-дослідній роботі – для здійснення досліджень, спрямованих на подальший розвиток кримінологічної науки за такими напрямками як: запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти трудових прав громадян та безпеки виробництва; інформаційне забезпечення механізму запобігання кримінальним правопорушенням; методологія кримінологічних досліджень; запобігання кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану (акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 05 січня 2024 року);

законотворчій діяльності – при розробці нових законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також при підготовці змін і доповнень до Кримінального кодексу України в частині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян та безпеки виробництва (лист Донецького державного університету внутрішніх справ до Департаменту юридичного забезпечення МВС України від 23 травня 2023 року № 2444/26.4–2023);

освітньому процесі – при викладанні освітніх компонентів освітньо-професійної програми 081 «Право»: «Кримінологія», «Кримінальне право. Особлива частина», «Віктимологія» (акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 05 січня 2024 року);

практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, семінарів, нарад тощо.

Дисертація має чітку структуру: складається зі вступу та п'яти розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи залежно від висвітлених питань, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертаційну роботу завершують висновки, які узагальнюють напрацювання та наукові положення кожного з розділів. Вони дають цілісне уявлення про авторську концепцію та свідчать про розв'язання поставлених завдань. Зроблені М.Д. Жданом наукові висновки мають вагому аргументацію і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність проведеного дослідження, результати якого належним чином апробовані: основні положення дисертації опубліковано в 31 науковій публікації, серед яких 1 монографія, 20 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 3 статті у виданнях, проіндексованих у наукометричній базі Web of

Science Core Collection, 7 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних заходах.

Визнаючи системність, цілісність і новизну дослідження М.Д. Ждана, варто звернути увагу на його окремі положення, які викликають сумніви або потребують додаткового аргументування і можуть стати предметом наукової дискусії та подальшого вивчення досліджуваної проблеми. Зокрема:

1. У дисертації автор неодноразово звертає увагу на важливість аналізу міжнародних та європейських правових документів з метою виокремлення стандартів кримінологічного забезпечення захисту прав громадян на працю та трудових відносин загалом. Дисертантом також було проаналізовано кримінальні законодавства окремих держав щодо особливостей кримінально-правового регулювання трудових відносин. Проте, аналіз авторських пропозицій надає підставу вважати, що виокремлені стандарти та риси кримінального законодавства зарубіжних держав не були інтегровані ані у систему змін та доповнень, запропоновану до внесення у чинне кримінальне законодавство, ані у викладену концепцію соціально-правового захисту трудових прав громадян в умовах дії воєнного стану та після його припинення, яка, з огляду на положення дисертації, мала б на них засновуватись. Із урахуванням наведеного, під час захисту дисертанту доцільно звернути на це увагу, а також пояснити, яким чином викладені риси міжнародних стандартів щодо реалізації кримінально-правової політики у сфері охорони трудових відносин можуть бути інтегровані у кримінологічну практику із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин.

2. У дисертації автор вказує на те, що ним було удосконалено доктринальні підходи до інформаційного забезпечення порядку формування та реалізації кримінологічного напрямку державної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні, які диференційовані на такі: 1) створення сучасних інформаційних платформ для забезпечення взаємодії працівників із роботодавцями; 2) створення комп'ютерних технологій захисту персональних даних працівників; 3) удосконалення науково-технічного та науково-методичного забезпечення захисту трудових прав працівників засобами кримінального права та кримінології; 4) створення цифрових платформ для взаємодії з міжнародними та зарубіжними організаціями, у чиї функціональні обов'язки входить захист прав працівників; 5) інформатизація порядку взаємодії з громадянським суспільством, зокрема представниками професіональних спілок, з метою захисту трудових прав працівників.

Водночас, дисертантом не визначено місце та способи впровадження таких заходів інформаційного забезпечення у систему запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин. Враховуючи вказане, було б доцільним додатково аргументувати свою позицію та визначити напрями, за якими заходи інформаційного забезпечення будуть реалізовуватись під час запобігання досліджуваному виду суспільно небезпечних діянь (наприклад, під

час досудового розслідування, в межах загальносоціального запобігання чи здійснення профілактичних заходів тощо).

3. Автор в межах предмету дисертації фактично розглядає два види кримінальних правопорушень: кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян та кримінальні правопорушення проти виробництва. У зв'язку із цим, було б доцільним і елементи новизни і загальні висновки надавати щодо обох вказаних видів суспільно небезпечних діянь. Така систематизація надала б автору можливість більш комплексно підійти до розкриття основних положень дисертаційного дослідження, а також удосконалити систему змін та доповнень, запропонованих для внесення до кримінального законодавства.

4. У роботі автором доопрацьовано причини та чинники віктимізації населення, серед яких визначено: 1) відсутність нормативно визначеного порядку здійснення контролю за суб'єктами господарської діяльності; 2) здебільшого закритий характер інформації про стан кримінально протиправної діяльності у сфері порушення трудових прав; 3) відсутність необхідного балансу інтересів держави, суб'єктів господарювання та споживачів; 4) відсутність належної юридичної відповідальності фізичних-осіб підприємців; 5) відсутність механізму проведення позапланових заходів контролю за діяльністю підприємств, установ та організацій різного типу власності; 6) незадовільні умови ведення малого та середнього бізнесу через зловживання обов'язками контролюючими особами; 7) відсутність належного захисту окремих фізичних та юридичних осіб, які здійснюють законну діяльність, внаслідок якої зазнають кримінально протиправного впливу.

Проте, необхідно зауважити, що у більшості випадків основною причиною віктимізації населення стає низький рівень юридичної грамотності та правової обізнаності, особливо в контексті кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин. Наведені автором причини та умови, здебільшого, мають економічний та організаційно-правовий характер, оскільки вирішують проблеми забезпечення державою можливості перебувати у трудових відносинах, які врегульовані правом.

5. Із метою посилення концептуального бачення загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин дисертанту було б доцільно запропонувати модель кримінологічної безпеки на прикладі декількох регіонів країни. Вказане надало б можливість, по-перше, проілюструвати взаємозв'язок між географічними чинниками, які впливають на кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин (наприклад, із урахуванням галузей національної економіки типових для цього регіону); по-друге, це також надало б можливість здійснити додаткову диференціацію заходів запобігання відповідно до регіональних особливостей.

6. Необхідно відмітити, що хоча автором було проаналізовано достатню кількість статистичної інформації правоохоронних органів, його позиція та

надані рекомендації, здебільшого, аргументуються судовими рішеннями (зокрема й рішеннями Європейського суду з прав людини). Такий підхід в межах кримінологічної науки видається не в повній мірі правильним, оскільки кримінологічні дослідження завжди передбачають надання кількісно-якісної характеристики досліджуваному виду кримінальних правопорушень. Отже, автору було б доцільно частіше використовувати в роботі кількісні параметри, що дозволило б підтвердити обґрунтованість отриманих висновків.

Водночас, висловлені зауваження не є критичними та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують її оцінку як праці високого наукового рівня й теоретичного та практичного значення, а лише запрошують автора до наукової дискусії.

ВИСНОВОК

Наведене вище дає підставу стверджувати, що дисертація *Ждана Миколи Дмитровича «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні: теорія та практика»* є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить нові доктринальні положення й науково-обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну кримінологічну проблему, має теоретичне значення для розвитку наук кримінально-правового циклу та практичне значення для реалізації правоохоронної функції. Дослідження підготовлене грамотною юридичною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим Міністерства освіти і науки України вимогам. Реферат та анотації ідентичні головним положенням дисертації та відображають її основний зміст, висновки й пропозиції.

Викладене вище в сукупності дає підстави для **висновку** про те, що дисертація та реферат *Ждана Миколи Дмитровича «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні: теорія та практика»* відповідають вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами), а їх автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна**

Олександр ЖИТНИЙ

10 травня 2024 року

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадрів

